

הלכות שבת – שיעור 24 דיני אמירה לגוי – חלק א'

מבוא

נאמר בתורה (שמות לא יג) "אך את שבתתי תשמרו כי אות בני וביניכם לדרתיכם". ודרשו חז"ל (פסיקתא זוטרתא שם סימן יג) אות היא בני וביניכם, ולא בני ובין עובדי כוכבים. כלומר שגוי לא נצטווה על שמירת השבת, ואדרבה אמרו חכמים (סנהדרין נח:) שגוי ששבת חייב מיתה.

אמנם למרות שגוי אינו מצווה בשמירת שבת ורשאי לעשות מלאכות בשבת ללא שום הגבלה, מכל מקום אסרו חכמים לומר לגוי לעשות מלאכות בשבת עבור יהודי, משום איסור ו'דבר דבר' הנאמר בנביא (ישעיה נח יג), שנצטוונו בזה לא לדבר בשבת דברי חול, היינו דברים האסורים בעשייה בשבת (רש"י ע"ז טו. ד"ה כיון).

איסור נוסף אסרו חכמים, ליהנות ממלאכה שעשה הגוי עבור יהודי, גם כאשר הגוי עשה כן מדעת עצמו ללא ציווי היהודי, לפי שחששו חכמים שאם נתיר ליהנות מהמלאכה, יבוא היהודי לומר לגוי בפירוש לעשותה עבורו (שבת קכב, תוס' שם ד"ה ואם, רשב"א שם ד"ה הא דתניא, שו"ע רעו א ומשני"ב ב, שו"ע שכה ו. ויש עוד ביאורים אך אין כאן המקום להאריך).

שני איסורים במלאכת גוי בשבת

א. איסור 'אמירה' לגוי - אף כאשר אין היהודי נהנה מהמלאכה, אסור לומר לגוי לעשותה ויתבאר אי"ה להלן (משני"ב רעו יא, כ, לב, לד, שו"ע שז כא).

ב. איסור 'הנאה' ממלאכת הגוי, אף אם עשה הגוי מעצמו ללא ציווי היהודי.

איסור אמירה

אמירה בשבת עצמה: כל דבר שאסור לעשותו בשבת, אפי' אם איסורו רק מדרבנן בלבד, אסור לומר בשבת לגוי לעשותו, דוגמה לדבר אסור לומר לגוי בשבת לשכור עבורו פועלים, או להטמין עבורו את סיר הצ'ולנט שעל גבי הפלטה במגבות, הגם שדברים אלו אסורים רק מדרבנן (שו"ע שז ב, ומשני"ב ח, רמ"א רג ה ומשני"ב ושעה"צ צד, משני"ב רמג ה).

אמירה בשבת לצורך יום חול: ואפי' לומר לגוי בשבת לעשות עבורו מלאכה **במוצאי שבת** אסור, ולכך אסור לומר לגוי בשבת שישכור עבורו פועלים במוצ"ש, או שישע אותה לאחר השבת ברכבו וכיו"ב, לפי שהדיבור עם הגוי על מלאכה, בכלל עשיית חפציו היא ונאסרה מהמקרא 'ממצוא חפצך ודבר דבר' (נשמת אדם סב א, משני"ב שז ט)¹.

¹ וסוג אמירה זו (לעשות אחר השבת), מותרת לצורך מצוה, כיון שאיסורה רק משום ממצוא חפצך, כך שחפצי שמים מותרים (שש"כ ל הערה ב והערה ו).

הלכות שבת – שיעור 24

דיני אמירה לגוי – חלק א'

אמירה בימות החול לעשות מלאכה בשבת: כמו"כ אסור לומר לגוי בימות החול לעשות עבורו מלאכה בשבת, ולכך אסור לומר לגוי בערב שבת שיבשל עבורו בשבת או יקנה עבורו חפץ בשבת (שו"ע שז ב-ד, ביה"ל ב"ד"ה ואפי", ג"ד"ה אסור, משנ"ב יב).

עבר ואמר לגוי לעשות עבורו מלאכה: אם עבר ואמר לגוי באיסור לעשות עבורו מלאכה בשבת ואפי"ן רק איסור דרבנן, ועשה כן הגוי עבורו, אסור לכל ליהנות ממלאכה זו עד מוצאי שבת ב'כדי שיעשו', היינו עד שיעבור מצאת השבת זמן שאורכת עשיית מלאכה זו (שו"ע שז כ ומשנ"ב עב, משנ"ב שכה עד, שעה"צ רנג צו).

איסור הנאה

מלבד איסור 'אמירה' לגוי, ישנו איסור 'הנאה' ממלאכה שעשה גוי עבור יהודי בשבת, גם כאשר עשה כן הגוי מעצמו ללא ציווי היהודי, וישנם בזה כמה חילוקי דינים וכדלהלן:

כשעשה הגוי מלאכה **האסורה מהתורה** לצורך יהודי, אפי"ן עשה כן מדעת עצמו ולא צווה על כך, אסור מדרבנן לכל יהודי [גם למי שלא נעשה עבורו] ליהנות ממלאכה זו עד מוצאי שבת 'בכדי שיעשו', היינו שלא רק בשבת עצמה אסור ליהנות מהמלאכה, אלא גם אחר צאת השבת צריך להמתין שיעור זמן שאורכת מלאכה זו ורק לאחר מכן יכול ליהנות, שחששו חכמים שאם יהא מותר ליהנות, יאמר לגוי בפירוש לעשות עבורו מלאכה בשבת (שו"ע רעו ומשנ"ב א ב, שו"ע שכה ו, ומשנ"ב כו כח נג עד,

דוגמאות

גוי שהדליק את מיחם המים, פלטה, תאורה וכיו"ב עבור יהודי בשבת, אסור לכולם ליהנות מתוצר המלאכה עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, אמנם באיסורים דרבנן כגון שהטמין הגוי את סיר הצ'ולנט בשבת בשמיכות, כך שנעשה הצ'ולנט משובח וחם יותר, לבעל הבית ובני ביתו ואורחיו אסור לאכלו, אך לשכניו מותר לאכלו ויכול להביאו להם (שו"ע רעו א וביה"ל ד"ה אסור, אג"מ יו"ד ג מז ב, ארחות שבת כג קכט).

ארבעה היתרים

בארבעה אופנים התירו חכמים להשתמש בגוי בשבת:

כשאינ אמירה ואין הנאה: כשאינו אומר לגוי. ואינו נהנה מגוף המעשה שגוי עשה בשבילו, או שנהנה ממה שהגוי עשה בשביל עצמו כדלהלן.

חולה שאין בו סכנה: לצורך חולה שאין בו סכנה התירו כל מלאכה על ידי גוי – אפילו על ידי אמירה ישירה.

פסיק רישיה: התירו אמירה לגוי במקום פסיק רישיה.

הלכות שבת – שיעור 24

דיני אמירה לגוי – חלק א'

מצווה או הפסד וצורך גדול: במקום הפסד או צורך גדול לשבת, התירו לבקש מהגוי שיעשה מלאכה שאסורה מדברי חכמים.

ההיתר הראשון – אין אמירה ואין הנאה

אמירה המותרת

רמיזה ב'דרך סיפור' מותרת, כגון לספר לו 'כבה האור בבית', או לומר לו 'קשה לשבת בחושך', וכן כששכח את התאורה דלוקה בחדר השינה, יספר לגוי 'שכחתי את התאורה דלוקה בחדר', או יאמר לו 'האור מקשה עלי לישון', ובכך יבין הגוי ויכבה את התאורה (חיי אדם סב ב, משני"ב שז עו, ובסק"י מוכח שלומר למה לא עשית, נחשב דרך ציווי)².

אולם בהיתר רמיזה ב'דרך סיפור' יש להקפיד, לא לקרוא לגוי לבוא לביתו, כגון לומר לו 'בוא לביתי', שעצם הקריאה לגוי לבוא לביתו הרי היא בכלל איסור 'אמירה' אף אם אינו מזכיר לו את הסיבה לשמה מזמינו וסומך שיבין לבד כשיגיע לביתו, אלא כבר בתחילת דבריו עם הגוי ידבר בדרך סיפור ויאמר בביתו כבה האור, ובכך יבין הגוי לבד ויבוא (פמ"ג שז א"א כז, וכן משמע מהשו"ע שז יט שלא התירו קריאה לביתו אלא במקום הפסד, וראה דברי הגר"ש אויערבך ששי"כ ל הערה ט)³.

רמיזה דרך דרך צווי אסורה: כשם שאסור לומר לגוי בשבת לעשות מלאכה עבור יהודי, כך אסור 'לרמוז' לגוי בשבת לעשות מלאכה עבור יהודי (רמ"א שז כב).

כגון שאומר לו 'מדוע לא הדלקת את האור' ומכך מבין שצריך להדליק את האור, או אומר לו 'קנח חוטמך', ובכך מבין שרומז לו לתקן ולמחוט את הפחם שבראש הנר. ובין שרומז ע"י 'תנועות' כגון שמסמן לו בידיו שילחץ על מתג ההדלקה.

בכל מקרה, גם אם האמירה הינה בכלל האמירה המותרת, אסור שהגוי יעשה מלאכה עבור היהודי בשבת, אלא א"כ זה אינו בכלל ההנאה האסורה..

שני סוגי הנאות המותרות

- א. הנאה שאינה הנאה ממשית כפי שיבואר להלן.
- ב. הנאה ממה שהגוי עשה עבור עצמו כאשר אין בעיה של מראית העין, כפי שיבואר בשיעור מס' 2.

² אחר שרמוז בדרך סיפור וכני"ל, מותר לספר לו היכן נמצא מתג התאורה או ארון החשמל וכיו"ב ואין זה גורם שרמיזותו תחשב כדרך ציווי (ארחות שבת כג הערה סב).

³ עוד מבואר בשו"ע שז יט ובמשנ"ב שלד סט שלומר 'כל המכבה וכל המציל אינו מפסיד' לא התירו אלא במקום הפסד אך בלא הפסד הוא בכלל רמיזה האסורה, ונראה בגדר הדבר שאף שאינו ממש לשון ציווי, כל שמדבר עם הגוי על פעולת האיסור שהיא הכיבוי אסור, אלא צריך לדבר דרך סיפור על המצב בו שרוי, ולא על המלאכה הנצרכת אף שאינו אומר לעשותה בלשון ציווי, ויש לעיין בזה.

הלכות שבת – שיעור 24 דיני אמירה לגוי – חלק א'

הנאה שאינה ממשית מותרת

הסרת המונע

איסור הנאה ממלאכת הגוי הוא רק כאשר המלאכה יוצרת 'הנאה ישירה', כגון קריאה לאור תאורה שהדליק גוי, או שימוש בדברי מאכל שהובאו על ידי גוי ברכבו או דרך רשות הרבים. אך כאשר המלאכה אינה נותנת ליהודי הנאה ישירה, אלא רק 'סילוק והסרת המפריע', אין איסור ליהנות מתוצר המלאכה, וכגון כאשר האור בחדר השינה דלוק, וכיבה הגוי את האור עבור היהודי, מותר לישון בחדר זה, לפי שאינה הנאה חיובית אלא סילוק המפריע של האור, וכן כיבוי דליקה הינו הסרת מונע ומזיק (תוס' שבת קכב. ד"ה ואם, וראה ביאורו בארחות שבת כג הערה יט, משנ"ב שלד סא, משנ"ב שז נה, שמ מא, כלכלת השבת אמירה לעכו"ם ה, חיי אדם סב ג).

דוגמאות: כאשר שכח את דוד החשמל דלוק, וכן אזעקה שהופעלה בשבת, או מערכת שמע שהופעלה בטעות על ידי אחד הילדים והרעש מפריע לאדם, מותר לרמוז לגוי בדרך סיפור 'שכחתי את הדוד דלוק' 'האזעקה של הרכב מרעשה מאוד' וכיו"ב, ויבין מכך הגוי ויכבה אותם בשבת, ומותרת ההנאה שנוצרה מכך כיון שאינה הנאה חיובית אלא סילוק מפריע. וכן אם שכח את נורת המקרר דלוקה ואינו יכול לפתוח ולסגור את המקרר, מותר לרמוז לגוי בדרך סיפור לנתק את נורת המקרר וכל כיו"ב (ארחות שבת כג כו-כז, שש"כ לא א, וראה עוד שש"כ ל סט והערה יד).

מטעם זה יש אומרים שמותר לרמוז לגוי דרך סיפור לפתוח את דלת חדרו במלון על ידי כרטיס מגנטי, לפי שאינה הנאה ישירה אלא רק סילוק המפריע כדי להגיע אל תוך החדר, וכדוגמת פתיחת מעטפה להגיע למכתב שבה (הגרי"ש אלישיב ארחות שבת כג הערה סט ע, וכן הורה לי הגר"ע פריד).

תוספת הנאה

אופן נוסף בו לא נאסרה הנאה ממלאכת הגוי, הוא כאשר גם ללא מלאכת הגוי היה אפשר ליהנות את אותה הנאה אפי' במידה פחותה, כך שמלאכת הגוי יצרה רק 'תוספת הנאה', וכגון כאשר כבתה התאורה בשבת, אך ישנו מעט אור מנרות שבת או מתאורת הרחוב, ובכך שימושים שיכל לעשות לאור זה אפי' בדוחק, אף שעל ידי תאורת הבית ישנו שיפור גדול בנוחות שימוש ויש בכך תוספת הנאה, מותר לעשותם לאור התאורה. אך שימושים שלא יכל לעשות לאור מועט זה ללא תוספת התאורה שהדליק הגוי, אסור ליהנות ולעשותם לאור התאורה שהדליק הגוי (משנ"ב שז יא עו, שו"ע רעו ד ומשנ"ב לב לד, ביה"ל א ד"ה אסור, וראה עוד ביה"ל ד ד"ה אבל, ושש"כ ל הערה יט)⁴.

⁴ אמנם במקום שיש חשש שמא יוסיף הגוי במלאכה עבורו, כגון כשהגוי מכירו ויש חשש הוספה במלאכה כגון בהבאת מוצרים ברכב, משמעות הפוסקים לאסור וכפי שיתבאר להלן (משנ"ב רעו לג, שכה יז).

הלכות שבת – שיעור 24

דיני אמירה לגוי – חלק א'

דוגמאות: כאשר השאיר מערב שבת את המזגן על קירור קל, וכעט בשבת מעוניין להגביר את דרגת הקור, מותר לרמוז על כך לגוי דרך סיפור וליהנות מכך, כיון שהוא רק יתוספת הנאה⁵.

ומטעם זה אם גיהץ גוי בגד עבור יהודי, באופן שיכל ללבוש את הבגד גם בלא גיהוץ, נחשב רק כתוספת הנאה ולא נאסר ללבשו (משני"ב רנב ט), וכן אם שכח לחתוך את נייר הטואלט קודם שבת, מותר לרמוז לגוי דרך סיפור שיחתוך עבורו את נייר הטואלט, ונחשב כתוספת הנאה, לפי שאפשר להשתמש בנייר את אותו השימוש כשאינו קרוע, אלא שהוא פחות נוח וכנ"ל (שש"כ ל ח והערה כה, וראה עוד משני"ב רנב צו צח, וצ"ע מהמשני"ב שכז טז וראה יביע אומר ד כח יד, ושש"כ ל הערה קסז).

⁵ אך כאשר היה המזגן כבוי, כתב האג"מ (יו"ד ג מז) שהדלקתו מחדש נחשבת כהנאה גמורה ולא כתוספת הנאה, שעל אף שיכל לשבת בשעת הדחק גם כשחם, פשוט וברור שאסור, שהרי בכל הנאה ממעשה הגוי אפשר לו גם בלא זה, אף כשמבשל עבורו דודאי יכול להסתדר גם בלא אכילת הדבר שבישל בעדו, וכן יכול האדם להיות איזה שעות בחדר קר ומ"מ היה אסור ללא סברת הכל חולים אצל צנה, והטעם לפי שהנאה זו של אכילת דבר מבושל והנאת החמום לא היה לו אף בשעת הדחק ללא מלאכת הגוי, וכמו כן הנאה זו שלא יסבול החום הרי לא יהיה לו אף בשעת הדחק, בשונה מקריאה לאור נר נוסף שדבר זה היה יכול גם בלא מלאכת הגוי אף שהיה בדוחק ובקושי, נמצא שלא הועילו מעשה הגוי לקריאה. וראה עוד משני"ב שכז טז וארחות שבת כג קכה..